

Sibel TURHAN TUNA
Lord Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kalıbı"ndan Hareketle "Maaday Kara"
Destanında Eski Türk Kültüründen İzler

Tuna, S.T.(2018) Lord Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kalıbı"ndan Hareketle "Maaday Kara" Destanında Eski Türk Kültüründen İzler, *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*. 2018/2, 55-68.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 23.07.2018

Kabul / Accepted: 27.08.2018

LORD RAGLAN'IN "GELENEKSEL KAHRAMAN KALIBI"NDAN
HAREKETLE "MAADAY KARA" DESTANINDA ESKİ TÜRK
KÜLTÜRÜNDEN İZLER

Sibel TURHAN TUNA*

Öz

Kahramanlık anlatıları, bir milletin kültürünün miraslarındandır. Genetik şifrelerle örülü bu tarihî eserler, eski kuşakları özellikle milli değerler etrafında yeni nesillerle birleştirir. Tıpkı Türklerin olduğu gibi, özellikle tarihi kökleri derin milletlerin de kahramanlık anlatıları mevcuttur. Bu bağlamda, yapılan mukayeseli bazı çalışmalarda, kahramanların biyografisi konusunda şaşırtıcı benzerlikler keşfedilmiştir. Kahraman biyografisi ile ilgili en geniş yapısal yöntemlerden bir tanesi de Lord Raglan'a aittir. Raglan, "Geleneksel Kahraman Kalıbı" adlı çalışmasında, mukayese ettiği mitik, dinî ve epik metinlerin birer kurmaca olduğu, tarihi temellere dayanmadığını ancak, kahramanların genelde bir birleri ile benzeştiği sonucuna varır. Bu örtüşmeleri, yirmi iki madde etrafında belirtir. Bu çalışmada da, Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kalıbı", Türk Dünyası destanlarından biri olan Maaday Kara üzerinde uygulanmış ve kısmen de olsa örtüşen bölümler genel bir bakışla eski Türk kültürü bağlamında ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda, Türkiye'de yapılan daha önceki bilimsel çalışmalardan da hareketle Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı'nın bir milletin gerek kültürel gerekse tarihsel geçmişi, mirası vb. düşünüldüğünde, ancak çok genel çevrede, birkaç madde etrafında –ki bu çalışmada da, yirmi iki maddenin ancak yedi maddesi ile destanın örtüştüğü gözlemlendi- Türk anlatılarına uygulanabileceği çıkarımını yapmak mümkündür.

* Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, sibeluna@mu.edu.tr

Anahtar kelimeler: Destan, Lord Raglan, Kahraman Kalıbı, Maaday Kara

LORD RAGLAN'S "TRADITIONAL HEROIC PATTERNS" AND "MAADAY KARA"’S EPIC

Abstract

Heroic stories are the heritage of a nation's cultur. These historical works, woven with genetic codes, combine old generations with new generations, especially around national values. Just as the Turks are, especially the historical roots and the deep nations have heroic explanations. In this context, some comparative studies have revealed surprising similarities in the biography of the heroes. One of the largest structural methods of the hero biography belongs to Lord Raglan. Raglan, in his work "Traditional Heroic Pattern" say that mythical, religious, and epic texts are a fiction, not based on historical facts, the heroes usually come to the resemblance to some of them. These overlaps specify around twenty-two items. In this study, Raglan's "Traditional Heroic Pattern" was applied on Maaday Kara, one of the epics of the Turkish World, and partly overlapping sections were covered in a context of old Turkish culture. In conclusion, from earlier scientific studies in Turkey's traditional gesture of Lord Raglan's Hero Pattern, both culturally as well as the historical past of a nation, heritage and so on. it is possible to deduce that it can only be applied to Turkish narratives around a few items in the general environment - in this study, it was observed that only twenty-two pieces of material overlap with seven pieces of material-.

Keywords: *Epic, Lord Raglan, Heroic Patterns, Maaday Kara*

Giriş

Destan, gerek kahramanı ve olay örgüsü gerekse zamanı ve mekânı ile bir millete aittir. Millet tarihinin olağanüstülüklerle bezenmiş öyküsüdür. Destan, bir milleti oluşturan kültürün tarihi derinliğini, zenginliğini ispat eder. Örneğin milli destanlardan Oğuz Kağan'da Türklerin en eski dönemlerinde yolculuk yaparken, Kırgız Türklerine ait Manas'ta diğer dünya milletlerinin büyük hacimli destanlarıyla boy ölçüşebilen engin, yerli bir edebiyat deryasına tanık olunur.

Destanlarda, hemen her durumda ideal bir toplum yapısı gözler önüne serilir. İçeriğinde barındırdığı 'erdemli insan olabilme' ölçütleri hem anlatıcı hem de dinleyici davranışlarına yön verir. Nitekim dün olduğu gibi bugün de bu anlayışa insanlığın ihtiyacı vardır. Böylece, aslında sözlü geleneğe ait destan anlatı türünün bireysel özgürlük, sorumluluk, dayanışma, doğruluk, dürüstlük, çalışkanlık, cesaret, sadakat, vefalı, iffetli olma vd. gibi hem birey olarak bizi hayata hazırlayan bireysel değerlere; hem de bayrak, vatan, millet sevgisi, kültür vd. gibi milli değerlere; barış, sevgi, saygı, hoşgörü gibi evrensel değerlere hizmet ettiği kolaylıkla ifade etmek mümkündür.

Dünya Halkbilimi araştırmalarına bakıldığında, tıpkı sözlü edebiyat ürünlerinden uluslararası ortak motiflerin tespit edilip bilim dünyasına sunulması gibi, Lord Raglan'ın denemesinde de ortak geleneksel kahraman kalıbının tespit edildiği ve çeşitli milli destanlara uygulandığı bilinmektedir. Ö. Çobanoğlu, yazılı ve sözlü kültür ürünü kahramanların ortak biyografik profiline tespiti bağlamında Lord Raglan'ın geleneksel kahraman kalıbının çeşitli kahramanlar arası yapısal kalıplaşmaya dayalı benzerliklerin tespitinde veya milli kültüre ait özel çalışmalara imkân vermesi açısından kullanışlı bir araştırma aracı olduğunu ifade eder (Çobanoğlu 2002: 192).

Lord Raglan, bir bölümü mitik, bir bölümü dini ve bir bölümü de epik kahraman anlatılarından 18 kahraman anlatısını, tespit ettiği 22 madde etrafında karşılaştırır. Raglan, bu kalıbı belirlerken bu anlatıların tamamının ya tek bir kaynaktan çıkmış olabileceğini ya da aslında birinin gerçek diğerinin ise onun uyarlaması veya eş metinleri olabileceğini ortaya koymak istemiş, hatta buradaki sayının artabileceğini de vurgulamıştır. Raglan tespitlerinde, anlatıların temelde birbirleri ile birleştikleri ve buradan hareketle kahramanların etrafında anlatılanların tamamının kurmaca

oldukları, kahramanların tarihsel bir temele dayanmadıkları sonucunu ortaya koymuştur (Ekici, 2007: 81).

Buna göre, Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kalıbı" şu şekildedir:

1. Kahramanın annesi soylu bir bakiredir. 2. Babası bir kraldır. 3. Baba çoğunlukla kahramanın annesinin yakın bir akrabasıdır. 4. Kahramanın anne rahmine düşüşü uygunsuz bir ilişki sonucudur. 5. Kahraman aynı zamanda bir Tanrı'nın oğlu olarak kabul edilir. 6. Kahraman, uygunsuz bir ilişkinin ürünü olduğu için, çoğunlukla doğumu sırasında babası ve annesinin babası tarafından öldürülmek istenir. 7. Kahraman gizlice bir yere gönderilir. 8. Kahraman, doğduğu yerden uzak bir yerde kendini bulan bir aile tarafından evlat edinilir, büyütülür. 9. Kahramanın çocukluğu hakkında hiçbir şey anlatılmaz. 10. Kahraman, yetişkin olduğunda gelecekte kral olacağı yere doğru yola çıkar. 11. Kahraman, kötü bir kral, dev veya yırtıcı bir hayvana karşı zafer kazanır. 12. Kahraman, çoğunlukla yerine geçtiği kralın kızıyla evlenir. 13. Kahraman, kral olur. 14. Kahraman, bir süre olaysız ülkeyi yönetir. 15. Yeni yasalar ortaya koyar. 16. Çıkardığı yasalar, uygulamalar nedeniyle halkın gözünden düşer. 17. Tahttan indirilir, krallık yaptığı şehirden uzaklaştırılır. 18. Kahraman, esrarengiz bir şekilde ölümle yüz yüze gelir. 19. Çoğunlukla bir tepenin üzerinde ölür. 20. Eğer çocukları varsa hiçbiri onun yerine tahta geçemez. 21. Kahramanın vücudu gömülemez. (Çünkü bulunamaz.) 22. Kahramanın gömülü olduğu kabul edilen bir veya daha fazla kutsal mezarı vardır (Ekici 2007: 81).

Raglan'ın Kahraman Kalıbı, Türk anlatılarına da uygulanmış olup bazıları şu şekilde verilebilir:

Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbını Özkul Çobanoğlu (1996), Oğuz Kağan ile Er Töştük destanlarına uygular. [Devamında, Raglan'ın makalesini Metin Ekici (1998), Türkçe'ye çevirir.] Sonrasında, M. Öcal Oğuz geleneksel kahraman kalıbını Dede Korkut'taki Boğaç (1998) ile Basat (1999) anlatmalarına uygular. İsmet Çetin ise (1998), kahraman kalıbını Oğuz Kağan, Manas, Edige Batır, Koblandı Batır, Er Sayın, Çora Batır, Alıp Manaş, Köroğlu gibi on dört Türk destan kahramanının doğumları ve aileleri üzerine uygular. Nerin Köse Kurmanbek Destanı'na (1999a), Kococaş Destanı'na (1999b) ve yirmi civarında Türk halk hikâyelerine (2000) uygular. Mahfuz Zariç ise, önce Kirdecî Ali Kesikbaş Destanı'na (2007), diğer bir çalışmasında ise Ağrıdaki Efsanesi romanına (2012) uygular. Mehmet

*Lord Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kalıbı"ndan Hareketle "Maaday Kara"
Destanında Eski Türk Kültüründen İzler*

Yılmaz da, Battal-nâme, Sasonlu Tavit ve Digenis Akritas destanlarını (2011) Geleneksel Kahraman Kalıbına göre değerlendirirken Mehmet Emin Bars (2014), aynı kalıbı Şor Türklerine ait Kartıga Pergen destanına uygular¹. Diğer taraftan, genel anlamda, ortak bir Türk destan kalıbı oluşturabilme ortak hedefiyle yola çıkılan bu araştırmalara bir yenisi de Erhan Aktaş (2014) tarafından Güney Sibirya Türk destancılık geleneği içinde yer alan Hakas Türk destanı Han Orba üzerine yapılan uygulamada görmek mümkündür.

Çobanoğlu, *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği* adlı eserinde, Maaday Kara Destanını, "Yeni Türk Destanları" başlığı altında, "Arkaik Destanlar" arasında gösterir. Çobanoğlu'na göre Maaday Kara destanı, Altay Türkleri arasından derlenen en uzun epik destandır. Kahramanı Kögütey Mergen'in şahsında insanlığın hayatta kalabilme mücadelesini ve yeryüzündeki yaşamı sürdürme azmini anlatan destan Şamanizm'in tesiri altındadır. Başta kozmolojinin oluşumu, yeryüzü, gökyüzü ve yer altının ilişkisinin verildiği bölümler olmak üzere pek çok mitolojik unsur içeren destanda, destan kahramanı, ailesini ve ülke halkını kötü güçlerden kurtarma mücadelesi içindedir (Çobanoğlu 2007: 154; Naskali 1998: 7).

Maaday-Kara'da destan kahramanı Kögüdey-Mergen tam manasıyla Türk destan kahramanının bütün özelliklerini taşımaktadır, ancak Maaday-Kara'da ele alınan dünya, iki farklı din etrafında toplanan ve farklı doğrultuda teşekkül etmiştir. Bu dünya, mitolojik dünya telakkisi bağlamında canlı bir varlık ve destanın kahramanlarından biri olarak görülebilir. Maaday-Kara Destanı'nda zaman belirsiz, coğrafya Altay, doğa tüm yönleriyle yaşayan bir varlık, boy/kavim katı bir biçimde bahadırına bağlı ve ihanetten uzak, kişiler daha olağanüstü ve aynı zamanda insanî tarafları da olan, düşmanlar toplu olmaktan ziyade müstakil birer varlık ve kahramanlar gibi "görklü" olarak tasvir edilmiştir (Polat 2017: 387).

Bu çalışma için, Türk toplulukları içinde coğrafya olarak en uzaklardan biri olan Altay Türkleri ve yine onlara ait -Çobanoğlu'nun da ifadesi ile- en uzun epik ve arkaik destan olan Maaday Kara uygun görülmüş olup destan Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı açısından ele alınmıştır.

¹ Bibliyografya ve daha geniş bilgi için bkz. Mehmet Emin Bars 2014. "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Kartıga Pergen Destanı" International Journal of Language Education and Teaching Volume 2 / 2014. ss: 113-114

Nitel çalışmada, doküman tarama yöntemi ve mukayese tekniği izlenmiştir.

Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbından Hareketle Maaday Kara Destanı'nda Eski Türk Kültürü İzleri

Bu bölümde Raglan'ın uluslararası kalıbı, Maaday Kara destanına uygulanarak kısmen de olsa örtüşen bölümler genel bir bakışla eski Türk kültürü bağlamında ele alınacaktır:

İkinci madde: “Kahramanın babası bir kraldır”: Geleneksel Kahraman Kalıbının ikinci maddesi, Maaday Kara Destanı ile örtüşür. Nitekim Kögüdey Mergen'in babası Maaday Kara, halkı uğruna her şeyi göze alan ideal bir yöneticidir. Diğer taraftan, eski Türk kültüründen izler taşıyan Oğuz Kağan'dan Manas'a neredeyse tüm arkaik destanlarda, hatta Dede Korkut Oğuznameleri, Türk Halk Hikayeleri gibi diğer bazı anlatılarda bu maddenin (hakan, han, hükümdar...) ortak olduğunun altı çizilebilir.

Beşinci madde: “Kahraman aynı zamanda bir Tanrı'nın oğlu olarak kabul edilir.” Destanda doğrudan buna benzer bir ifadeye yer verilmez, ancak Maaday Kara, bilindiği üzere yakın tarihte sözlü kültürden derlenmesine rağmen aynı zamanda arkaik birçok unsur içeren mitik motiflerle örülü bir Türk anlatısıdır. Hal böyle olunca, eski Türk inanç sisteminde “kut” kavramı ve Hakanlar/ülke yöneticileri (Batı kültüründeki krallar) anlamında konuya yaklaşılması kanımızca daha doğru olacaktır. Dünya milletlerinin mitolojilerine bakıldığı zaman ortak bir nokta olarak tanrısal simgecilik de denilen, kutsal olan bir nesne ya da kişide kutsalın tezahürü inancı ya da kutsal bir varlık ile bunları özdeşleştirme durumunu gözlemek mümkündür².

Eski Türklerde hakanlar, kimi zaman tanrının temsilcisi, kimi zaman da oğlu yerindedir. Öyleki hakanlar bazen tanrıya benzetilir, onların tanrıdan geldiğine ve onun gibi tek olduğuna inanılır (Roux 2001: 61; Ülken 2006: 46). Eski Türklerde, hakana tanrı kutu ya da idi kut adı verilir. Kut, saadet, değer, baht, uğur anlamına gelir (Arat 1987: 493). “Kağan'a kut veren o kutu geri alan da Gök Tanrı'dır. (Bayat 2007: 216).” Hakandaki kutsallık özelliğinin tanrısal bir hak olarak kendisine verildiğine inanılır. Eski Türklerde kut'a ulaşabilmek için bütün hakan sülalelerinin soyları bir tanrıya veya toteme dek çıkarılır (Ziya Gökalp 2005: 52). Gök Tanrı adı, Gök'e

² Bu konuda, Mircea Eliade'nin *Şamanizm* ve S. G. James Frazer'in *Büyük ve Din Üzerine Bir Çalışma Altın Dal* adlı eserlerine müracaat edilebilir.

mensup ilahî Türk anlamına gelmektedir (Kafesoğlu 1993: 59). Orhun yazıtlarında gök, tanrı yerinde kullanılır. Gök Türk adı da göğün kutsallığını yansıtır (Divitçioğlu 1987: 57-59; Roux 1994: 90-92). Eski Türklerde hükümdarın en önemli özelliği tanrı soylu olmasıdır ve onun insani özellikleri hakan olmak için yeterli değildir. Animistik düşüncenin hâkim olduğu Mitolojik dönemde yönetici sınıf ya tanrılardır, ya yarı tanrı yarı insanlardır, ya da tanrı ile sıkı bağları olan insanlardır. Sümer, Antik Yunan, Eski Mısır, İran, Hint ve Eski Türklerde görüldüğü üzere yönetenler ya tanrıdırlar, ya da tanrı soyludur. En eski çağlardan yakın bir zamana kadar yöneticiler yönetme erkini üstün güç veya güçlerden aldıklarına inanırlar (Önal 2009: 62-63). Diğer taraftan Gökalp'e göre, kut insandan başka 'at'ta da bulunur. Tibet öküzü Eski Türklerde, kutlu olup Türk ilinin totemi kabul edilir, hatta Altay'dan ayrılan Türkler, kurban ayinlerinde atı onun yerine koydukları için kutluluk ata da geçmiş olurdu (Ziya Gökalp 2005: 51). Maaday Kara destanında da Kögüdey Mergen'in don değiştiren kahraman atı bu duruma örnek teşil eder (Naskali 1998: 11-21).

Sekizinci Madde: "Kahraman doğduğu yerden uzak bir yerde kendini bulan bir aile tarafından evlat edinilir ve büyütülür." Destanda, Maaday Kara ve eşi, kendilerini kötü günlerin beklemesi sebebiyle, oğullarını doğaya teslim kararı alırlar. Baba, oğlunu bir beşikte yanında azığı ile kara dağa götürür. "Bu kara dağ baban, bu dört gövdeli kayın ağacı anan olsun yavrum; başına saç ördüren bereketli Altay'ın sana yardım etsin, baldırına et veren gür kayın seni kurtarsın" deyip oğlunu terk eder. Kara dağ çocuğu korur (Naskali 1998: 14). Maaday Kara'nın boz kırsacağı, Kara Kula tarafından esir götürülmeye gittikleri yerden kurtulup Maaday Kara'nın Altay'ına saklanır, şekil değiştirerek mavi bir ineğe dönüşür. Altay Dağının sahibi/iyesi olan yaşlı kadın ortaya çıkar. Yaşlı kadın ve inek buluşur, inek yavrular. Bir gün yaşlı kadın bir çocuk sesi duyar, Kara dağın tepesinde Maaday Kara'nın bıraktığı çocuğu bulur, evine götürür, onu besler, çocuk iki yaşındadır. Bu yaşta kahramanlık anlamında olağanüstülükler göstermeye başlar. Yaşlı kadın, çocuğa Kögüdey Mergen adını vererek ailesinin esir olduğunu anlatır. Çocuğa sonrasında bahadır giysileri ile yanına pamuk yeleli gök boz atı verir, nasihatlerde bulunur. Kögüdey Mergen yaşlı kadına veda eder ve yola çıkar (Çobanoğlu 2007: 156).

Geleneksel Kahraman kalıbında, kahraman doğduğu yerden uzakta kendini bulan bir aile tarafından büyütülürken, Maaday Kara'da ise kahraman, ailesinden uzakta ama doğduğu yurdunda yahut topraklarda kendisini bulan Altay dağının sahibi yaşlı kadınca büyütülür. Aileden uzakta, iyi insan (ya da insanlarca) büyütülme örtüşür. Bununla birlikte, “insan” ya da “aile” kavramı bu destan için tartışmaya açıktır. Çünkü henüz iki yaşındaki Kögüdey Mergen’ni bulan kişi, mitik zihin yapısının korunduğu bu Altay sahası destanda, Altay dağının ‘ıssı’sı, koruyucu dişi iye’den başkası değildir. Bayat’a göre, Türk mitolojisinde, sahip anlamına gelen ruhlara, iye, izi, ıssı, eye, yiye vb. denilirken genel anlamda hepsine kut da denilir (Bayat 2007: 208). Hunlarda tespit edilen Gök-Tanrı, güneş, ay, yer-su, atalar ve ölümler kültü, Türk kavimlerinde çeşitli kültürlerin etkisi altında kalmalarına rağmen son devirlere kadar devam ettirilen kültürlerdir. Öyleki bu kültürler, çağdaş Altay ve Yakutlarda gözlenmektedir (İnan 1954: 1). Nitekim bir Altay destanı olan Maaday Kara’da da Altay dağının sahibi olan kadın/iyeye/ıssı konusu, yer-su kültürleri bağlamında ele alınabilir.

Kutlu Ötüken, Altay gibi dağların ana (Ötüken anamız, toprak ana...), ata, kayın baba oluşları oldukça eski dönemlerin düşünce ve inanışlarından taşınan izlerdir (Ögel 1995: 439).

İnan’ın bir kam’ın dualarından aktardığı bilgiye göre, “kayın ağacı koruyucu ve merhametli ana tanrı Umay ile beraber Ülgen tarafından yere indirilir (İnan 1954: 64).” Nitekim destanda, Maaday Kara da henüz bebek oğlunu beşikte dört gövdeli bir kayın ağacına bırakır. Ana olarak adlandırılan kutsal ağaç çocuğu koruyucu ruh bulana kadar emanet alır. Destan mitik dönemdeki güçlü Animistik düşüncenin etkisi altındadır. Bu düşüncede her şey canlıdır. İnan’ın bildirdiğine göre, Gök –Türklerin “ıduk yer - sub” (mukaddes yer-su) ile ifade ettikleri konu, hem koruyucu ruhlar hem de vatan idi. Şamanistlere göre bütün dünya ruhlarla doludur. Dağlar, göller, ırmaklar, (yer-su) hep canlıdır. Takdis ettikleri Alaş, Tannau, Hangay, Altay dağları, Abakan, Kem (Yenisey), Sütgöl, ırmak ve suları Şamanistler için yalnız coğrafi isimler değil, konuşan, duyan, evlenen, çocuk sahibi varlıklardı. Örneğin ruh bizzat dağdır, dağ bizzat ruhtur: “Altay, saçları ağarmış istirahat sağlayan Altay!...” (İnan 1954: 50-51). Divânu Lügâti’t Türk’te de “ıdhuk” kelimesi “kutlu ve mübarek olan nesne” şeklinde yer alır (Atalay 1992: 65).

"Gök –Tanrı inancına göre, tüm varlıklar gözle görülemeyen ışık, enerji, güç, bilgi ile yaratılmıştır. İyeler, koruyucu ruhlar, ruhsal ışınlar diye de bilinir (Say 2017: 88). Şamanistlerin panteonunda Ülgen'in "ak kızları"ndan başka da birkaç iyi dişi ruhlar vardır. Altaylarda Umay, Ana Maygıl, Ak Ene, Yakutlarda Ayısıt bunların başlıcalarıdır. Altaylılara göre Umay, çocukları ve hayvan yavrularını koruyan dişi ruhtur (İnan 1954: 34). Destanda geçen dişi ruh da kanımızca hem bilge hem de sahiplenici koruyucu ruhtur.

Dokuzuncu Madde: "Kahramanın çocukluğu hakkında bir şey anlatılmaz." Raglan'ın bu tespiti, Türk destanlarında "kahramanın çocukluğu" bölümüne genel olarak uymaktır. Nitekim kahramanlık konulu bu anlatılarda, kahramanın –genelde- olağanüstü doğumunun ardından hızla kahramanın yiğitliği – macerası bölümlerine geçilir. Maaday Kara destanında da, çocuk doğumundan hemen sonra Kara Dağın tepesine beşik içinde bırakılır. Yaşlı kadın çocuğu bulduğundaysa henüz iki yaşındadır. Çocuk, kendisinden küçük kuşları vurması için ok ve yay yapmasını ister. Ardından dağın tepesindeki yetmiş tavşanı da bir ok atışı ile vurur ve pişirmesi için yaşlı kadına teslim eder. Devamında bir dizi kahramanlık daha gösteren, henüz bebeklikten yeni çıkan çocuğa yaşlı kadın, Kögüdey Mergen adını verir. Çocuk, ona ailesinin durumunu bildirir, bunun üzerine yaşlı kadın çocuğa bahadır kıyafetleri ve pamuk yeleli gök – boz atı verir. Çocuk ailesini ve halkını esaretten kurtarmak için yaşlı kadınla vedalaşarak yola çıkar. Görüldüğü gibi destanda bebeklik devresi ve çocukluk "hızla" geçirilir, hatta çocuklukta henüz kahramanlık gösterilir, sonrasında bir ad, bahadır giysisi ve bir at verilir. Tüm bu anlatılanlar, destanî hikâyeler olan Dede Korkut Oğuznâmeleri'nde (Ergin 1989) kahramanların doğumları, ilk kahramanlık gösterileri ve devamında ad alışları ile de benzemektedir.

On Birinci Madde: "Kahraman, kötü bir kral, dev veya yırtıcı hayvana karşı zafer kazanır" Destanın birçok bölümünde, Kögüdey Mergen önüne çıkan engelleri aşarken sık sık kötü yaratıklarla mücadele eder, bazen zekâsı bazen de gücü ile onları yenmeyi başarır. Bu madde ile de destan benzerlik taşımaktadır. İslâm öncesi bilinen ilk Türk destanlarından olan Oğuz Kağan ve İslâm sonrası diğer destanlarda, örneğin tüm Oğuznâmeler'de, Manas'ta, Er- Töştük'te, Altın – Arığ'da, Ural Batır'da, Alpamiş'ta, Köroğlu'nda vd. kahramanlar, adına ve bahadırlığına yakışır bir şekilde kötülere karşı mücadeleye girer, bu sırada en önemli yardımcısı,

bazen akıl hocası ‘at’ıdır. Maaday Kara destanında da, tüm zorlu mücadeleler zafer ile taçlanır. Tüm bu bilgilere ilaveten, çalışmanın boyutları açısından düşünüldüğünde tüm epik anlatılarda mücadele ve zafer bölümünü burada örneklendirmek güç ancak, Maaday Kara destanında zaferin “dış ruh”ların yok edilerek elde edilişi bölümü destanın en dikkat çekici yerlerinden birisidir. Özellikle buradaki dış ruh tasarımı, başka bir ifadeyle, asıl ruhun, bedenden farklı bir yerde, objede, nesnede, varlıkta, tasavvur edilmesi durumu, diğer Türk anlatılarında da mevcuttur. Alıp Manaş, Ak Kübek, Er-Samir, Han- Püdey, Altay – Buğuçay, Kökin Erkey, Âşık Garip, Nevruz Bey, Yaralı Mahmut... vd. bu konuya örnek gösterilebilir (Duymaz, 2008: 2-20). Nitekim Maaday Kara destanında da, kötü güçlerden biri olan Kara-Kula ve atının ruhu, üç maralın karnındaki altın bir kutunun içinde birbirine eş iki bıldırcın yavrusunda saklıdır.

On Üçüncü Madde: “Kahraman kral olur.” Kögüdey Mergen anne ve babasının ölümünden sonra yurdunda kağan olur. Diğer taraftan, kötülükler dünyasının kahramanları ile bitmeyen hesaplaşma devam eder, kahraman yer altına sefer yapar ve iyi insanları kötülerin elinden kurtarır, yeryüzünü kinle yöneten şeytan kağanı da yok eder. Benzer durumu Manas destanında ve diğer epik destanlarda gözlemek mümkündür. Bu anlatılarda da kahraman çoğu kez, babası hayatını kaybedince onun yerine geçer yahut yönetimi devir alır.

On Dördüncü Madde: “Kahraman, bir süre olaysız ülkeyi yönetir.” “Bir süre sükûnet içinde hüküm sürer”. Kögüdey Mergen, seferde iken halkı huzur içindedir. Hatta halkın nüfusu ve hayvan sürüleri çoğalır. Raglan’da geçen “bir süre” ifadesi destanın sonraki bölümleri için ipucu taşımaktadır. Nitekim, destan bu bölümden sonra yine devam etmektedir. Kögüdey Mergen, evlenmek isteyecek, evlilik için de bir süre düşmanla/ Erlik Bey ile mücadele edecek, sonunda Altın Küskü ile evlenecektir. Esir düşmüş iyi insanları da yer altından/düşmandan kurtarıp huzuru ve refahı sağladıktan sonra eşi ile gökyüzünde yıldız olarak ebedi yaşayacaklardır. “Gökteki Yedi Kağan adı ile bilinen yedi yıldız, birbirine eş yedi Kögüdey Mergen’dir. Kutup Yıldızı ise, Altın Küskü’dür (Çobanoğlu 2007: 160; Naskali 1999)

Raglan’ın kalıbının 14. maddesinden sonraki maddelerin -bir başka ifadeyle, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21 ve 22. Maddelerin- Maaday Kara destanı ile örtüşmediği gözlenmiştir.

Sonuç ve Öneri

Kanımızca bu çalışmanın sonucunda, Türkiye’de yapılan daha önceki bilimsel çalışmalardan da hareketle Lord Raglan’ın Geleneksel Kahraman Kalıbı’nın bir milletin gerek kültürel gerekse tarihsel geçmişi, mirası vb. düşünüldüğünde, ancak çok genel çevrede, birkaç madde etrafında –ki bu çalışmada da, yirmi iki maddenin ancak yedi maddesi ile destanın örtüşüğünü gözlendi- Türk anlatılarına uygulanabileceği çıkarımını yapmak mümkündür. Hal böyle olunca, daha önceki (Çobanoğlu, Ekici, Oğuz, Köse gibi) araştırmacıların da vurguladığı üzere, yüzyıllarca geniş coğrafyalarda hüküm sürmüş Türkler ve kahramanlık konulu anlatılarından ortak bir Türk kahraman kalıbının çıkarılması elzem görülmektedir. Elbette bu zahmetli eylem bir ekip gücü gerektirecektir. 1997’de TDK’nın da katkıları ile başlatılan Türk Dünyası Ortak Destan Projesi kapsamında günümüze kadar epeyce Türk destanı gün ışığına çıkarılmış, yayınlanmış bulunmaktadır. Her bir araştırmacı bu doğrultuda yine bir proje kapsamında birleşebilir ve yaklaşık 1996 yılından itibaren ülkede üzerinde uygulamalar yapılan Raglan’ın Geleneksel Kahraman Kalıbı yanında, sürdürülebilir yerli ve milli unsurlarla donanmış “Türk Epik Anlatılarında Ortak Kahraman Biyografisi” hazırlanabilir. Bu yerli kalıp, başta Dede Korkut olmak üzere, diğer halk hikâyeleri ve anlatılarda uygulanarak üniversitenin Halkbilimi kürsülerinde, hatta Eğitim Fakültelerinin ilgili alanlarında “Değerler Eğitimi” kapsamında karşılaştırmalı çalışmalar için yeni “sorular” ortaya çıkarabilir.

Kaynaklar

- AKTAŞ, E. (2014). "Lord Raglan'ın Kahraman Kalıbı ve Alp Han Orba". Siberian Studies (SAD) C.2.; S. 4 (2014): 13-30.
- ARAT, R. R., (1987). "Iduk-kut Unvanı Hakkında" Makaleler. C. 1. (hzl. Osman Fikri Sertkaya), TKAE Yay.
- ATALAY, B. (1992). Dîvânu Lügâti't Türk Tercümesi - II. Ankara: TDK Yay.
- BARS, M. E. (2014). "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Kartıga Pergen Destanı" International Journal of Language Education and Teaching Volume 2 / 2014. ss: 113-114
- BAYAT, F. (2007). Türk Mitolojik Sistemi Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi. (2. Baskı) Ötüken Yay: Ankara
- ÇETİN, İ. (1998). "Türk Destan Kahramanları ve Köroğlu." Milli Folklor. 39, ss: 46-52.
- ÇOBANOĞLU, Ö. (1996). "Lord Raglan'ın Batı Halk Kahramanı Kalıbı Açısından Oğuz Kağan ve Er Töştük Destan Kahramanlarına Bakış." Umay Günay Armağanı, Ankara. ss: 202-209.
- ÇOBANOĞLU, Ö. (2002). Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş. Akçağ Yayınları: Ankara
- ÇOBANOĞLU, Ö. (2007). Türk Dünyası Epik Destan Geleneği. Akçağ Yayınları: Ankara
- EKİCİ, M. (2007). Halkbilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri. Genişletilmiş 2. Baskı. Geleneksel Yay: Ankara.
- ERGİN, M. (1989) Dede Korkut Kitabı –I Giriş – Metin – Faksimile, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- DİVİTÇİOĞLU, S. (1987). Kök Türkler (Kut, Küç ve Ülüğ) Ada Yay: İstanbul.
- DUYMAZ, Ali 2008. "Türk Folklorunda Dış Ruh Tasarımı". Bilig, S: 45. ss: 1-22.
- İNAN, Abdülkadir 1954. Tarihte ve Bugün Şamanizm. Materyaller ve Araştırmalar. TTK: Ankara.
- KAFESOĞLU, İbrahim 1993. Türk Millî Kültürü, Boğaziçi Yay: İstanbul.
- KÖSE, N. (1999a). "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve KOCOCAŞ". Milli Folklor. 43. ss: 19-23.
- KÖSE, N. (1999b). "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ile Kurmanbek" Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Dr. Himmet Biray Özel Sayısı, Ankara. ss:253-261.
- KÖSE, N. (2000). "Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Türk Halk Hikâyeleri". Milli Folklor. 45. ss: 22-39.
- RAGLAN, L. (1998). "Geleneksel Kahraman" (Çeviren: Metin Ekici). Milli Folklor. 37. ss:126-138.
- ROUX, J. P. (1994). Türklerin ve Moğolların Eski Dini (çev. Prof. Dr. Aykut Kazancıgil) 2.bs., İşaret Yay: İstanbul.
- ROUX, J. P. (2001). Orta Asya Tarih ve Uygarlık (çev. Lale Arslan) Kabancı Yay: İstanbul.

***Lord Raglan'ın "Geleneksel Kahraman Kalıbı"ndan Hareketle "Maaday Kara"
Destanında Eski Türk Kültüründen İzler***

- OĞUZ, M. Ö. (1998). "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Boğaç Han". Milli Folklor. 40. ss: 2-6.
- OĞUZ, M. Ö. (1999). "Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Basat". Milli Folklor. 41. ss: 2-8.
- ÖĞEL, B. (1995). Türk Mitolojisi -II (Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar). TTK Yay: Ankara. ss: 423-464
- ÖNAL, M. N. (2009). "Kutsalın Türk Kültüründeki İzleri: Tanrısal Simgencilik". Millî Folklor, Yıl 21, Sayı 84. ss: 57-72.
- POLAT, İ. (2017). "Maaday –Kara Destanı ve Battal Gazi Destanı Üzerine Mukayeseli Bir Okuma " Atatürk Üni., Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, TAED -59, ERZURUM 2017, 367-388.
- SAY, N. (2017). "Dokuma İyelikler ve Dört Örnek: Konya Ereğli Çayhan Kasabası Çayan Boyu Örneği" Millî Folklor, 2017, Yıl 29, Sayı 114. Ss: 88-99
- NASKALİ, E. G. (1998). Altay Destanı Maaday Kara, YKY: İstanbul.
- ÜLKEN, H. Z., (2006). Anadolu Kültürü ve Türk Kimliği Üzerine. Ülken Yay: İstanbul.
- YILMAZ, M. (2011). "Battal-nâme, Sasonlu Tavit ve Digenis Akritas Destanlarındaki Kahramanların Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbına Göre Değerlendirilmesi." Folklor/Edebiyat, 67, 89-104.
- ZARİÇ, M. (2007). "Kirdeci Ali Kesikbaş Destanı'nın Metin Merkezli Temel Halkbilimi Kuramları Açısından İncelenmesi." Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22, 199-216.
- ZARİÇ, M. (2012). "Axel Olrik'in Epik Yasaları ve Lord Raglan'ın Kahraman Kalıbı Açısından Ağrıdağı Efsanesi Romani." Turkish Studies, 7/4, 3337-3349.
- ZİYA GÖKALP 2005. Türk Töresi. (3. Baskı) Toker yay: İstanbul.